

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У ХРИСТІЯНСЬКІЙ ПРЕСІ (НА ПРИКЛАДІ ЧАСОПISУ «РУСЛАН» (1897–1914, ГАЛИЧИНА В СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ))

У статті висвітлено аспекти редакційної політики часопису «Руслан» як органу української політичної сили греко-католицького спрямування. Уведено в науковий обіг об'ємний емпіричний матеріал. Сформульовано концепцію еволюції політичної платформи редакції та авторського колективу протягом усіх періодів існування газети. Зроблено висновок про відповідність політики газети «Руслан» історичній обстановці, тим реаліям і можливостям, які визначали життя сучасників аналізованих подій.

Ключові слова: Західна Україна кінця ХІХ – поч. ХХ ст., суспільно-християнський рух, періодика, «Руслан».

I. Вступ

Християнські політичні партії – впливова суспільно-політична сила в багатьох країнах світу. На сьогодні вони існують більше ніж у 70 державах. Окремі з них тривалий час перебувають при владі чи входять до правлячої коаліції або ж є потужною опозиційною силою (так, блок Християнських сил Німеччини (ХДС-ХСС) на виборах у бундестаг 2017 р. набрав 33% голосів). Більшість із цих конфесійно-політичних організацій зародилися в кінці ХІХ – на поч. ХХ ст. як свого роду відповідь на активізацію радикальних та анархічних елементів, появу соціалістичних й ультра-націоналістичних партій та інші суспільні виклики. Європейські християнські політичні сили за понад століття існування пройшли кілька важливих етапів розвитку. У підсумку християнська політична платформа в Європі перетворилася на явище, автономне від церкви й структуроване як союз різних частин християнського світу, до якого на базі спільних цінностей можуть приєднуватися представники інших релігій та атеїсти.

Від самого початку створення європейські християнські політичні сили намагалися донести до масового виборця свою програму й погляди через друковані засоби масової інформації. Не стала винятком і відповідна русинська (українська) політична сила – Католицький русько-народний союз (з 1911 р. Християнсько-суспільний Союз) та її друкований орган «Руслан», що виникли та розвивалися в кінці ХІХ – на поч. ХХ ст. в Австро-Угорській монархії Габсбургів.

Як християнська політична сила, так і її друкований орган стали об'єктом дослідження багатьох українських науковців. Зокрема, різні аспекти діяльності «Руслана» розглядала Л. В. Сніцарчук, рукописні джерела до історії Християнсько-політичного Союзу висвітлено в праці М. Мудрого, А. Кліш розглядав партійний орган як важливе джерело вивчення діяльності Католицького русько-народного союзу. Також можна відзначити праці О. Аркуші, А. Животка, К. Левицького. Водночас існує потреба як узагальнення результатів уже проведених досліджень, так і концептуальної оцінки діяльності друкованого органу («Руслан») та його стабілізуючого впливу на українське політичне життя.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Метою наукової розвідки є аналіз обставин та тенденцій історичного процесу, що зумовили появу на західноукраїнській політичній арені політичного руху, сформованого на основі принципів та цінностей християнства, а також відповідного друкованого органу; на основі джерельних матеріалів довести значення спроб тодішньої політичної еліти поєднати традиційні релігійні цінності з ідеєю еволюційної розбудови соборної української нації.

Для досягнення мети використано сукупність загальних та спеціальних методів дослідження, зокрема принцип історизму, методи аналізу й синтезу тощо.

III. Результати

Кінець ХІХ ст. ознаменований кардинальними змінами на політичній мапі українського національного руху. Надання внаслідок потужних національних рухів в Австро-Угорщині привілейованих прав угорцям та чехам активізувало автономічні змагання галицьких українців. Політичні партії та рухи, що виникли (РУРП (1890 р.) або пожвавили свою діяльність (москвофіли й народовці), головними програмними питаннями вважають державно-політичний статус українських земель і представництво українського населення в органах влади Австрії й Королівства Галичини і Лодомерії. У цьому вони входили в суперечність з польськими національними колами, які розглядали західні українські землі як частину польської державної та етнічної території.

З метою врегулювання українсько-польських непорозумінь, австрійський уряд запропонував укласти компромісну угоду, що дістала назву Нова ера. З української сторони її підписали представники українського політикуму Олександр Барвінський, Юліан Романчук та митрополит Сильвестр Сембратович. Прихильники новоєрівського курсу наполягали на негайному розгляді проекту владнання міжнародних відносин як передумову автономічної програми [27].

Прийняття політики Нової ери призвело до політичної турбулентності - несприйняття значною частиною народів цієї політичної домовленості. На позиціях «Краще щось, ніж нічого» залишилася меншість, очолювана Олександром Барвінським та Анатолем Вахнянином. Саме О. Барвінський за підтримки кардинала Сильвестра Сембратовича у 1896 р. став ініціатором створення Католицького русько-народного союзу (далі КРНС. – *О. М.*) – першої української клерикальної партії. Установчі збори Союзу за участю 56 осіб, переважно вищого греко-католицького духовенства, відбулися 14 жовтня 1896 р., прийняли Статут, у якому зазначено: «Ціллю товариства є дбати про релігійно-моральні, народні, політичні і економічні справи руського народу в Галичині, іменно же про справи руських селян і міщан на основах католицьких» [19].

Зауважимо, що ідея створення нової партії правого (клерикального) спрямування «витала у повітрі» задовго до практичних кроків щодо організаційного оформлення цієї політичної сили. Так, ще в кінці 80-х рр. група руських священників в органі «Душпастир» (1887–1898 рр., орган клерикального угруповання народівців. – *О.М.*) «підняла була думку, щоби наше духовенство зорганізувати в окрему політичну партію клерикальну та над сею справою розпочались прилюдні дебати» [14, с. 257].

Католицький рух постав у протистоянні з іншими політичними силами: радикалами, соціалістами, москвофілами. «Радикали і інші противники християнства є, - аргументував появу нової політичної сили невідомий автор листа у редакцію журналу «Руслан», - отже повинні бути і клерикали» [31]

Необхідність утвердження християнської політичної сили часто мотивували не лише «дбанням про морально-релігійне вихованє молодіжи», а й тим, що «довірочні збори» та «ріжні віча» здійснюють «вплив на людей в душі атеїстичним, православним і радикальним» та прагнуть «відтягнути від віри і клерикалів» [31].

Поділяючи деякі вимоги націонал-демократів (поділ Галичини на польську та руську (українську) частину, запровадження виборчої реформи, відкриття українського університету у Львові тощо), християнські суспільники вважали, що досягнути цих та інших важливих політичних цілей можна лише за умови порозуміння з австрійськими й польськими правлячими колами.

Представники цього першого українського консервативного угруповання «постали перед традиційною політичною дилемою – що ліпше нездійсненні романтично-патріотичні гасла чи політика реальних наслідків? – його нечисленні діячі вибрали останнє, взявши на себе важливу місію посередників між, з одного боку, численнішими і радикальнішими іншими українськими угрупованнями, а з другого - урядовими структурами» [34, с. 100]. «Серед тої повени розличних поглядів, здогадів, блуканини та неясности, - писав згодом «Руслан», - виринув на божий світ «Католицький русько-народний Союз»» [20].

Очільники КРНС С. Сембратович та О. Барвінський намагалися поєднати в новоствореній партії клерикалізм з ідеєю соборної української нації та концепцією «органічної праці». В основу розвинутої О. Барвінським концепції «органічної праці» було покладено ідею формування громадянського суспільства на засадах католицької духовності та раціоналізму [3, с. 12].

Упродовж багатьох десятиліть існування, християнські суспільники пройшли декілька етапів розвитку. Перший етап – започаткований уже згадуваним Католицьким русько-народним союзом. Другий – розпочинається створенням у 1901 р. «Руської громади», яка передувала проголошенню Християнсько-політичного Союзу (1911 р.) [17, с. 422]. Третій етап розпочався з 1911 р. і тривав до початку Першої світової війни.

До складу цієї клерикальної політичної партії входили окремі представники робітників та селян, але основною рушійною силою стало духовенство й вузький прошарок міської інтелігенції (за підрахунками О. Борковського та В. Будзиновського, у 1890 р. в Галичині не було жодного світського з походження українського інтелігента. Всі вони були синами або внуками греко-католицьких священників чи селян [6, с. 76].

Саме на католицькому (читай греко-католицькому. – *О. М.*) характері майбутньої партії наполягали її засновники. «Велика заслуга католицизму в тім, - зазначено в програмовій статті «Наші наміри», - що з'умів під двигнути наше сьвященство, освітив его – як і всюди – правдивою наукою, поставив на переді та надав йому поважання і чести в цілій суспільності» [20].

Протягом усього історичного періоду існування цієї консервативної, заснованої на релігійних засадах, політичної течії, головним її органом залишався часопис «Руслан». Заснування власного друкованого видання стало одним з перших важливих рішень новоствореного «комітету впровадження в життя» ідей КРНС (у складі проф. В. Коцовського, о. Богдана Пюрка, о. Івана Чапельського та ін.). Було «постановлено видавати орган «Руслан» для ведення політичного напрямку сеї нової організації, зглядно партії» [14, с. 290].

Сама ідея видавати церковне (клерикальне) видання виникла у галицьких русинів (українців) ще в першій половині XIX ст. Український письменник і педагог кінця XIX ст. Пилип Свистун вказує, що, «отримавши поштовх від слов'янофільського руху чехів і словаків (...) галицькі русини у 1840 році думали про видання церковної газети, але ці прояви національної самосвідомості обмежувалися на невеликому гуртку молодих людей і деяких духовних осіб (вочевидь, «Руська трійця». – О. М.)» [30, с. 54].

Про затребуваність подібного напрямку видання свідчать підрахунки сучасних вітчизняних спеціалістів з пресознавства, які стверджують, що усього 3 часописи у XIX ст. виходили 18 років (доволі довгий, як на той час, період. – О.М.) – «Батьківщина», «Зоря» і «Руслан» [11, с. 415]. За визначенням А. Животка, ««Руслан»... займає в історії преси кінця XIX і початку XX ст. одне з поважних місць» [10, с. 151].

Ба, навіть більше. Вважають, що на окремих етапах існування політичної християнської сили партія не виявила себе нічим, крім видання щоденника «Руслан». Як в'їдливо іронізував із цього приводу К. Левицький, «невидима партія» з видимим органом, що звався «Руслан» [14, с. 597].

Ідеологічно християнські суспільники були близькі до польських «станьчиків» (краківських консерваторів), позаяк і ті, й інші були схильні до українсько-польсько-австрійського порозуміння.

І християнських суспільників, і краківських консерваторів постійно критикували опоненти. «Згадаємо лише, що одна частина преси давно наклеювала станьчиків краківських зрадниками ідеї польської. Хоч вони виключно придбали Полякам галицьким не то найширші конституційні права, але і визначне становище політичне в Австрії» [16]. Головного свого опонентом у польському політикумі християнські суспільники вбачали у польських ендеках (національних демократах). Велася жвава, але політично коректна полеміка з пресою цієї політичної сили. Зокрема, «Слово Польске» вважало, що українцям немає, на що жалітися, позаяк вони мають у Галичині тисячі народних шкіл, університетські кафедри, просвітні організації. Тому їм не варто вимагати більшого від польської крайової влади. Християнські суспільники у відповідь на подібні публікації наполягали на тому, що полякам не варто уподібнюватися «москалям» і обмежувати права українців [29].

Втім ця анти-ендеківська позиція підкреслено спрямовувалася не стільки проти польської спільноти в цілому, скільки проти її шовіністичних ідеологів. Так, християнські суспільники засудили виступ «подоляка» Еміля Торосевича проти відкриття української гімназії у Тернополі: «Коли він ззиває польських послів, щоби оцінювали внесення п. Барвінського nie samem sercem ale i rozumem – то ми додамо, щоби оцінювали ті внесення не скрізь шовіністичні окуляри, а станули на становищі народної рівноправності і на становищі християнської справедливості (...), а не оцінювали річій з тісного становища і виднокруга подільської політики. Що вже тільки накоїла лиха в нашій краю» [5]. За усього бажання польська сторона не змогла б протиставити цій аргументації – вимозі рівноправ'я – нічого іншого, окрім шовіністичного «Не позваляю!»

Польський народ має репутацію одного з найпатріотичніших, будемо називати речі своїми іменами, найрелігійніших та найнаціоналістичніших народів Європи і світу. На чому ж ґрунтувався розрахунок християнських суспільників та редакції їхнього друкованого органу? «Поляки без порозуміння і згоди з Русинами, – переконувала редакція, – також не будуть сильнішими, як суть. Поляки при своїх політичних обчисленнях завсігди забувають, чим ми є для них на границі з Росією, а вже зовсім не хочуть подумати над тим, що колись же може змінитися політика Росії супротив Українців, а тоді готові настати і в Галичині зовсім інші відносини між Русинами, як є тепер. І польсько-руські відносини можуть тоді змінити ся, і то неконче так, щоб Русини мусіли притім програти справу. Красше не плювати в керницю, з котрої може прийде ся і пізніше спільно воду пити» [25].

Ідеолог християнських суспільників О. Барвінський так визначив мету часопису, що створювався: «Будити і поглиблювати серед нашої суспільності національну свідомість, охоту до народної організації і праці на всіх царинах нашого життя, давати певні і докладні інформації про певні справи а тим самим простувати баламуцтва так щедро розсівані ворожими нашої української ідеї часописами» [13].

Думку, що українське суспільство потребує різнопланових реформ, а не революційно-радикальної пропаганди, націленої на руйнацію суспільних устоїв, поділяли й інші, здебільшого анонімні дописувачі газети [2].

Християнські суспільники зазначали: «...хто плекає ідею національну, той дбає поперед все за мову Тому і всі народи домагаються іменно як найширших прав для своєї мови. Они дбають, щоби мова їх уживалася не лише в житю родиннім, але і в житю прилюднім: у школі, церкві, уряді, науці, в законодавстві і у всяких зносинах з властями» [26]. Тож мовні питання постійно перебували в центрі уваги редакційної колегії.

За таких підходів можна було сподіватися на відносно широку читацьку аудиторію. Прийнято вважати, що суспільство радикалізується в години потрясінь, натомість у ситі часи превалюють центристські настрої. Тож підкреслена миролюбність мала додати авторитету новому виданню.

Зі свого боку додамо, що новостворена партія збиралася спиратися на клір греко-католицької церкви, який мав суттєво посилювати невеликий прошарок партійних активістів. Проводити пар-

тійні з'їзди чи наради в цьому середовищі не видавалося можливим з багатьох міркувань. Натомість власний друкований орган доносив актуальні політичні вимоги й завдання до цієї цільової аудиторії повно та оперативно.

Потребу християнського часопису відчували й пересічні читачі, які пов'язували його заснування з активною позицією «українського духовенства тому, бо оно (...) є ще нині головним чинником проводу народного життя». В умовах, коли «маємо часописи для народу радикальні, соціалістичні, схизматичні, псевдохристиянські, - пише у листі автор під псевдонімом «Один з многих», - є лише один доказ, що нам треба і то конечно правдиво християнської часописи» [32].

Упродовж 1897–1914 рр. щоденник «Руслан» видавали й редагували Теофіл Барановський, Стефан Кульчицький, Лев Лопатинський, Сень Горук.

Для «Руслана» були характерні систематичність і періодичність повідомлень, що передавалися суспільству, він був орієнтований на масового читача. Сам часопис виходив «що дня крім неділь і руских съвят» [23] і викликав інтерес не лише в симпатиків християнської ідеї. Так, Іван Франко, який з ідеологічних міркувань ставився зі скепсисом до клерикалізму, писав М. Павлику з Довгополя, де відпочивав із сім'єю у липні 1898 р.: «лажу з дітьми по горах (...) і читаю **“Руслана”**, “Буковину” і “Kurier Lwowski”» (виділення наше. – О. М.) [8]. Та й пізніше саме в «Руслані» Іван Франко опублікував свій лист «До редакції газети “Діло”» (від 24 листопада 1904 р.), де пояснив причини й мотиви, які спонукали його «відійти від участі в українській національно-демократичній партії, в діяльності якої він розчарувався і тому порвав з нею» [9, с. 558].

Великий Каменяр не лише використовував «Руслан» для власних цілей, а й не забував відповісти йому вдячністю. Тож, «коли вже вийшов «Мойсей», то вишліть по екземпляру до редакції «Діла» і «Руслана» [7].

Протягом усього багатолітнього існування газета стала місцем, де перетиналися нерідко суперечливі думки навколо діяльності партії, відносин з іншими (українськими й не тільки) політичними силами, шляхів подальшого розвитку українства. Отже, можемо упевнено говорити про український характер видання, його тверду (хоча подекуди й схильну до тактичних компромісів) політичну платформу. Разом з тим існують докази того, що «Руслан» (і, можливо, партія в цілому) фінансувалася з бюджету Міністерства закордонних справ Австро-Угорщини.

На початковому етапі редакція та авторський колектив (серед них особливо відзначимо О. Барвінського, О. Маковея, І. Левицького, К. Студинського та ін.) сповідували (швидше опортуністичну, ніж радикальну. – О. М.) ідею перетворення «українського суспільства в Галичині в національно свідому частину українського народу шляхом «органічної праці», передумови для якої забезпечило б українсько-польське порозуміння» [11, с. 271].

Сама ж редакція в цей час основним завданням вбачала «боронити (...) народні права, добиватися їх розширення і приєднання для позитивної роботи народної в кождім напрямі широкі верстви рускої суспільности» [4] та «оборону прав нашої Церкви, народности і накликунанє народовців до єдности» [19].

Це завдання загалом не суперечило стратегічній лінії КРНС та його наступника – Християнсько-Суспільного Союзу.

Християнські суспільники вважали, що українське суспільство потребувало різнопланових реформ, а не революційно-радикальної пропаганди, націленої на руйнацію суспільних устоїв [2].

Суперечки християнської політичної сили з іншими українськими партіями часто займали перші шпальти часопису. Політичні опоненти відповідажи «взаємністю». Так, «розкривалися погляди представників політичних партій, їх позиції, постійні конфлікти та ворогування між різними політичними об'єднаннями» [28, с. 123].

Цей політичний роздрай не надто вітала широка громадськість, яка на підсвідомому рівні розуміла потребу консолідації всіх політичних сил проукраїнської орієнтації (щось подібне переживаємо й сьогодні). Так, анонімний автор листа до радикального «Громадського Голосу» нарікав, що «в списі “руських часописей” на друкованім в календарі “Просвіта” на 1900 р. нема ні “Громадського Голосу”, ні “Хлопської бібліотеки” (...) ні навіть “Народної часописи” чи **“Руслана”** (виділено нами. – О. М.)... Мусить бути з народовцями дуже зле, коли навіть “Народної часописи” та “Руслана” боїться!» [33].

На наш погляд, редакція «Руслана» не змогла своєчасно усвідомити політичні перемини, далі дотримуючись звичної угодовської політики. Можливо, цьому дещо сприяла й специфічна читачка аудиторія.

Головні теми, які порушували автори більшості листів до редакції, – роль греко-католицького духовенства в громадському житті галицьких українців та висвітлення цієї ролі на шпальтах «Руслана», відносини КРНС з іншими українськими партіями, а також позиція партії щодо українсько-польських відносин.

Для редакційної політики цього часу, на нашу думку, характерний уїдливиий дотеп: хто хоче очолити народ, мусить певний час йти услід за натовпом. Редакція не модерує дописувачів і лише іноді вступає з ними у дискусію, ще рідше – полеміку. Усе це наштовхує на думку, що організаційно й ідеологічно ХСС навіть напередодні Першої світової війни ще не досяг рівня партії

і був швидше політичним товариством, що активізувалося час від часу, переважно перед виборами.

Щоправда, «Руслан» критикував опонентів (інші, переважно «русинські», політичні сили), ті відповідали взаєністю. В уже цитованому листі до М. Павлика від 11 липня 1898 р., надісланому з Довгополя, Іван Франко продовжував: «Я тут читаю “Руслана”, “Буковину” і “Kurier Lwowski”... і дивуюся безодні дурноті і злості, що нагромадилася в душах наших проводирів та бульбоче в газетах. Йй – богу, покарав нас бог, що змусив бути членами народу, котрий по 1000-літній історії не міг здобути на іншу інтелігенцію» [8].

Зокрема, «Руслан» негативно зустрів вихід «Літературно-наукового вісника», і на своїх сторінках від 30 січня і 4 лютого 1898 р. різко розкритикував І. Франка: «...у осені 1897 на однім деканальнім соборчику зібрані духовні признали потрібним запротестувати проти видання (ЛНВ. – О. М.), якого ще не було на світі...» [22, с. 471]. Однак, ця, на перший погляд, убивча критика, не завадила зберегти хороші ділові відносини з Каменярем. Як ми вже зауважували, саме в «Руслані» І. Франко опублікував знаменитий лист «До редакції газети “Діло”» (від 24 листопада 1904 р.), де обґрунтував причини і мотиви, які спонукали його «відійти від участі в українській національно-демократичній партії, в діяльності якої він розчарувався і тому порвав з нею» [9, с. 557].

Попри загалом примирливу щодо польської спільноти позицію, не стільки редакційна колегія, скільки автори чітко проводили грань між інтересами двох народів. Письменник О. Маковей у статті «Поляки а ми» зауважував: «Долю нашого народа в Австрії зв'язала історія з долею польського народу. Теперішні відносини між сими двома народами невідрадні. З одної сторони є сліпа невіррозумілість польска. Наслідок почуття сили. А з другої сторони немічна ненависть руска, не менше сліпа як польска зарозумілість» [25]. Усе частіше проривало й раніше толерантних батьків-засновників партії і партійного видання. Так, О. Барвінський у 1902 р. гостро розкритикував закиди поляків щодо меншовартості української культури: «Не від нині се видить ся у нас, що наші сусіди висловлюють ся згідно про нашу мову яко хлопску, невірроблену і простацку, вважають наше письменство мало вартним і недостойним уваги, нашу руску суспільність яко недорослу до культури» [18].

На межі XIX–XX ст. політичні погляди багатьох християнських суспільників відчутно змінилися. Можна навіть говорити про їх певну радикалізацію. Імовірно, це пов'язано з реформуванням виборчої системи Австро-Угорщини, допущенням до участі у виборах нових груп виборців із числа малоімущих. Фактично – з розширенням власне українського електорального поля. «Руслан» все частіше критикував польську владу Галичини за відверте розгортання національної ненависті [24]. Намагаючись зберегти привілейоване становище польського сегмента населення Галичини, адміністрація Королівства Галичини і Лодомерії вдавалася до брудних прийомів, грубого порушення щодо ліберального австрійського виборчого закону. Християнські суспільники виступили з гострою критикою т. зв. «акції Влодзімежа Козловського» - агітаційної поїздки заступника голови польського Центрального виборчого комітету з метою протидії зміцнення українського національного руху в Східній Галичині, супроводжуваної шаленої антиукраїнською активізацією польських політичних кіл [1].

Під критику християнських суспільників потрапили й польські шовіністи з клерикального табору. Так, зазнало критики римо-католицьке духовенство за участь у цій акції та підтримку польських політиків щодо спорудження нових костелів у Східній Галичині [15].

Активізація польських шовіністичних сил у Галичині призводила до пошуку більш радикальних методів відстоювання як загальнонаціональних українських, так і вузькопартійних інтересів. «Нині вже в Галичині чують ся Поляки, як у себе дома. І справді, она лише номінально лежить в Австрії і належить до країв єї корони. Фактично она уже вилучена, заким той постулят буде переведений правно і формально. Не лише уряди і власти є наскрізь сполонізовані і пересяклі польським духом. Не лише ціла автономічна, коштовна але і успішна машина у їх руках і вплив поваги латинського костела, але навіть і втискає ся польський шовінізм, де він повинен бути рішучо виключеним» [21]. Колишне угодовство сама логіка політичного життя перетворює на протест, наразі ще не радикальний, але уже усвідомлений і осмислений.

В істориків є концепція «золотої осені». Будь-яке суспільство перед тим, як назавжди відійти в минуле, переживає своєрідне бабине літо, коли сонце уже не пече, а засіки ще повні врожаю: Рим доби принципату, Австрія та столицінська Росія перед Першою світовою, Союз РСР доби застою і застілля. Втім, у повітрі уже відчувається легкий смуток і підсвідоме передчуття близьких холодів. Полеміка в австрійському передвоєнному – наразі ще ситому і спокійному – суспільстві спалахувала з усе більшою гостротою. Уже М. Січинський застрелив австрійського намісника А. Потоцького (1908 р.), а в Львівському університеті польські шовіністи убили українського активіста А. Коцка (1910 р.), а редакція «Руслана» звично намагалася заспокоїти розбурхану (українську) аудиторію своїх читачів.

Можливо, певна частина читачів «Руслану» й була не надто вдоволена редакційною політикою «Руслану», спрямованою на «згладжування» українсько-польських суперечностей, що часом сприймалося як нехтування національними інтересами. Ці погляди, висловлені в листах до ре-

дакції, до честі видавців, ніколи не замовчувалися: «Клерикальний прапор в Галичині є тотожний з політичним запроданєм польським верховодам», «наше духовенство, затягаючись піж кєрикальний прапор, засуджує себе на втрату значіня між народними масами, котрі ніколи не підуть за політиками, годованими з гадючих фондів», що «перед нашим духовенством стає ясна дилемма: або служити в народних рядах зі сьвітскою інтелігенцією, або віддавати себе під команду клерикальних загорільців і політичних банкротів, які хочуть зробити інтерес(?) на католицькій марці, аби служити Бобжанському і історичній Польщі» [12]. «Клерикализм у нас не новина, - відповідає на закиди «Руслан», - тільки новий він отсим, шо тепер він щирий, явний, певний і національний (...) наші теперішні «клерикали» - люди с в о ї, приятелі народу, котрі дбають не лише про свою Церкву, але не цурають ся і всякої іншої праці для народу» [12].

Примирливе відношення християнських суспільників щодо поляків, включаючи й радикальні польські кола, напередодні Першої світової війни можна простежити у «Шостому листі до людей доброї волі»: «(...) наше відношень до Поляків основує ся на бажаню рівноправности обох народів і звертає ся остро проти тих польських груп, які раді би насильством, чи асиміляційною тактикою здержати наш нарід на дорозі його змагань до красної долі» [35]. Мимоволі складається враження, що в цей час у редакції «Руслана» на півставки працював Махатма Ганді.

IV. Висновки

Принцип історизму вимагає від науковця відсторонення від сучасних цінностей і реалій. Варто оцінювати людей і події не крізь призму сьогодення, а з чітким урахуванням тієї історичної обстановки, тих реалій і можливостей, які реально визначали життя сучасників аналізованих подій. Під цим кутом зору зробимо кілька узагальнень.

По-перше, християнські суспільники були угодовською партією, але саме така політична сила мала суттєві можливості в умовах конституційної Австро-Угорської монархії початку ХХ ст.

По-друге, далеко не всі із цих можливостей були сповна використані як керівництвом партії, так і редакцією «Руслана».

По-третє, як партійна, так і редакційна політика була загалом толерантною, дискусію з опонентами вели в парламентській формі. Опонентам давали висловитися на сторінках видання.

По-четверте, за загального дотримання започаткованої ще у 1897 р. толерантної політики можна відслідкувати деякі її зміни й коливання – як у бік загострення (поч. ХХ ст.), так і зворотнього примирення (перед Першою світовою війною).

Загалом же декларовані християнські та консервативні цінності витримувалися неухильно. «Руслан» залишався далекими як від радикального марксиму, так, на жаль, і вимог створення незалежної Української держави.

Список використаної літератури

1. Агітатор др. В. Козловський. *Руслан*. 1903. Ч. 3. 4 (17) січня. С. 1.
2. Агітація чи реальна робота? *Руслан*. 1897. Ч. 139. 21 червня (3 липня). С. 1–2.
3. Аркуша О. Олександр Барвінський. До 150-річчя від дня народження. Львів: Ін-т українознавства НАН України, 1997. 34 с.
4. Від редакції. *Руслан*. 1897. Ч. 291. 2 (14) цвітня. С. 1.
5. Вистріли з двох противних таборів. *Руслан*. 1898. Ч. 1. 1 (13) січня. С. 1.
6. Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини. *Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка*. Львів, 1991. Т. ССХХІІ. С. 71–110.
7. До В. М. Гнатюка (Берегомент), 4 вересня 1905 р. *Зібрання творів І. Франка*. Т. 50. С. 274–275.
8. До М. І. Павлика. 11 липня 1898 р. – Довгополе. *Зібрання творів І. Франка*. Т. 50. С. 106.
9. До редакції газети «Діло». 24 листопада 1904 р. *Зібрання творів І. Франка*. Т. 50. С. 557–558.
10. Животко А. П. Історія української преси. Київ: Наша культура і наука, 1999. 368 с.
11. Історія Львова: в 3 т. / редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів: Центр Європи, 2007. Т. 2: 1772. – жовтень 1918. 559 с.
12. Клерикальна кириця. *Руслан*. 1911. 6 (19) січня. С. 1.
13. Кліш А. Часопис «Руслан» як джерело до вивчення Християнсько-Суспільного Союзу. *Україна-Європа-Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини: міжнарод. зб. наук. пр.* 2015. Вип. 16 (2). С. 196–202.
14. Левицький Кость. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914. З ілюстраціями. На підставі споминів і документів. Перша і друга частина. Львів: З друкарні оо. Василян, 1926. 736 с.
15. Лицеміри. *Руслан*. 1902. Ч. 63. 17 (30) березня. С. 1.
16. Лож і клевета горою! *Руслан*. 1897. Ч. 223. 2 (14) жовтня. С. 1.
17. Мудрий М. Рукописні джерела до історії Християнсько-суспільного союзу в Галичині. *До джерел: збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя*. Київ; Львів, 2004. С. 421–440.
18. Наші культурники. *Руслан*. 1902. Ч. 150. С. 1.
19. Наші наміри. *Руслан*. 1897. Ч. 7. 10 (22) січня. С. 1.
20. Наші наміри (з провінції). *Руслан*. 1897. Ч. 1. 9 (21) січня. С. 2.

21. Не Австрія а Польша! *Руслан*. 1903. Ч. 32. 9 (22) лютого. С. 1–2.
22. Передмова. *Зібрання творів І. Франка*. Т. 34. С. 469–474.
23. Підзаголовок. *Руслан*. 1897. Р. 1. Ч. 1. 1 січня. С. 1.
24. Політика цькування. *Руслан*. 1901. 25 червня. С. 1–2.
25. Поляки а ми. *Руслан*. 1897. Ч. 193. 27 серпня (8 вересня). С. 1–2.
26. Принципи національності. *Руслан*. 1897. Ч. 21. 26 січня (2 лютого). С. 1.
27. Програма автономних сторонництв в Австрії. *Руслан*. 1897. Ч. 167, 169, 170; 25, 27, 29 липня (6, 8, 10 серпня).
28. Романюк М. М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: у 3 т. / уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк. Львів: Світ, 2001. Т. 1. 1848–1900 рр. 741 с.
29. «Слову Польському» на розум. *Руслан*. 1899. Ч. 167. 28 липня (9 серпня). С. 1–2.
30. Ф.И.С. (Свистун Филип) Начало газет и первая галицко-русская газета. *Бесѣда*. Львов, 1898. № 7/8. С. 52–55.
31. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України). Фонд 314. Опис 1. Спр. 49. Арк. 1. Редакція журналу «Руслан» м. Львів. Стаття не встановленого автора «Учитель! Будімся! Будьмо клерикалами!».
32. ЦДІАЛ України. Фонд 314. Опис 1. Спр. 50. Арк. 5. Редакція журналу «Руслан» м. Львів. Стаття не встановленого автора «Конечна потреба популярної християнської часописи для нашого народу».
33. ЦДІАЛ України. Фонд № 663. Опис 1. Спр. 156. Арк. 282. Павлик Михаил, украинский писатель и общественный деятель. Рукописи подписчиков газеты («Народ»), «Громадський голос».
34. Чорновол І. Політичний реалізм Олександра Барвінського. *Сучасність*. 1998. № 1. С. 99–106.
35. Шостий лист до людей доброї волі. *Руслан*. 1913. Ч. 279. 16 (3) грудня. С. 1–2.

References

1. Ahitator dr. (1903). V. Kozlovskiyi. *Ruslan*, January 4 (17), 1. (in Ukrainian).
2. Ahitatsyia chy realna robota? (1897, June 21 (July 3)). *Ruslan*, 1–2. (in Ukrainian).
3. Arkusha, O. (1997). Oleksandr Barvynskiyi. To the 150th anniversary of birthday. Lviv. (in Ukrainian).
4. From the editors (1897, April 2(14)). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
5. Shoot from two opposing camps (1898, January 1 (13)). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
6. Hrytsak, Ya. (1991). "Young" radicals in the social and political life of Galicia. *Notes of the Scientific Society of the name of T. Shevchenko*. Lviv, 71–110. (in Ukrainian).
7. Franko, I. (1905, September 4). To V. M. Hnatiuk (Berehoment). Collected works by I. Franko, 50, 274–275. (in Ukrainian).
8. Franko, I. (1898, July 11). To M. I. Pavlyk. Collected works by I. Franko, 50, 106. (in Ukrainian).
9. Franko, I. (1904, November 24). To the editor of the newspaper "Dilo". Collected works by I. Franko, 50, 557–558. (in Ukrainian).
10. Zhyvotko, A. P. (1999). The history of the Ukrainian press. Kiev. (in Ukrainian).
11. Isaievych, Ya., Lytvyn, M., Steblii, F. (ed.). (2007). *Istoriia Lvova*. Т. 2: 1772. – zhovten 1918, Lviv. (in Ukrainian).
12. Klierykalna kyrynia (1911, 6(19) sichnia). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
13. Klish, A. (2015). *Ruslan* magazine as a source for the study of the Christian-Social Union. *Ukraine-Europe-World. Series: History, International Relations*, 16 (2), 196–202. (in Ukrainian).
14. Levytskyi, K. (1926). The history of political thought of Galician Ukrainians. 1848-1914. With illustrations. Based on memoirs and documents. The first and second parts. Lviv. (in Ukrainian).
15. Hypocrites (1902, March 17 (30)). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
16. Lozh i kleveta horoiu! (1897, October 2 (14)). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
17. Mudryi, M. (2004). Manuscript sources to the history of the Christian-Social Union in Galicia. *To sources: a collection of scientific works in honor of Oleg Kupchinsky on the occasion of his 70th anniversary*. Kiev; Lviv, 421–440. (in Ukrainian).
18. Our cultists (1902). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
19. Our intentions (1897, January 10 (22)). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
20. Our intentions (from province) (1897, January 9 (21)). *Ruslan*, 2. (in Ukrainian).
21. Not Austria but Poland! (1903, February 9 (22)). *Ruslan*, 1–2. (in Ukrainian).
22. Franko, I. (1903). Preface. Collected works by I. Franko, 34, 469–474. (in Ukrainian).
23. Subtitle. (1897, 1 sichnia). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
24. Polityka tskovania (1901, January 25). *Ruslan*, 1–2. (in Ukrainian).
25. «Poliaky a my» (1897, August 27 (September 8)). *Ruslan*, 1–2. (in Ukrainian).
26. Principles of nationality (1897, January 26 (February 2)). *Ruslan*, 1. (in Ukrainian).
27. The program of autonomous peoples in Austria (1897, July 25, 27, 29 (August 6, 8, 10)). *Ruslan*. (in Ukrainian).

28. Romaniuk, M. M. (2001). Ukrainian periodicals of Lviv 1848–1939: Historical and bibliographic research. Lviv: Svit, 1 (1848–1900) (in Ukrainian).
29. "Slovu Polskomu" na rozum (1899, July 28 (August 9)). *Ruslan*, 1–2. (in Ukrainian).
30. F.Y.S. (Svystun Fylyp) (1898). The beginning of newspapers and the first Galician-Russian newspaper. *Beseda*, 7/8, 52–55. (in Ukrainian).
31. Central State Historical Archives of Ukraine, Lviv (Central Ukrainian National Library of Ukraine). Fund 314. Description 1. Case 49. Sheet 1. Editing of the *Ruslan* magazine in Lviv. Article by an unidentified author "Teacher! Let's wait! Let's be clerics!". (in Ukrainian).
32. Central State Historical Archive of Ukraine. Fond 314. Description 1. Case 50. Sheet 5. Revision of the *Ruslan* magazine in Lviv. Article by an unidentified author "The final need of a popular Christian magazine for our people". (in Ukrainian).
33. Central State Historical Archive of Ukraine. Fond 663. Description 1. Case 156. Sheet 282. Pavlik Michael, Ukrainian writer and public figure. Manuscripts of the subscribers of the newspaper ("The People"), "The Great Voice". (in Ukrainian).
34. Chornovol, I. (1998). The political realism of Alexander Barvinsky. *Modernity*, 1, 99–106. (in Ukrainian).
35. The sixth letter to the people of good will (1913, December 6 (3)). *Ruslan*, 1–2. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 22.01.2019.

Макарчук Е. Г. Политический дискурс в христианской прессе (на примере журнала «Руслан» (1897–1914, Галиция в составе Австро-Венгрии))

В статье рассматриваются аспекты редакционной политики журнала «Руслан» как органа украинской политической силы греко-католического направления. Введен в научный оборот объемный эмпирический материал. Сформулирована концепция эволюции политической платформы редакции и авторского коллектива в течение всех периодов существования газеты. Сделан вывод о соответствии политики газеты «Руслан» исторической обстановке, тем реалиям и возможностям, которые определяли жизнь современников рассматриваемых событий.

Ключевые слова: Западная Украина конца XIX - нач. XX в., общественно-христианское движение, периодика, «Руслан».

Makarchuk O. Political Discourse in the Christian Press (by the Case of «Ruslan» (1897–1914, Austro-Hungarian Galychyna))

Research methodology. *The method of the analysis of the printed source («Ruslan» newspaper's articles) and the synthesis of the acquired material was used during the research. The principle of historicism is also used.*

Results. *On the basis of the analysis of the «Ruslan» newspaper's content, the conclusion about the concordance between the content and the direction of the publications to the historical circumstances in which the Ukrainians and their political forces were in Austria-Hungary at the end of the XIXth – at the beginning of the XXth centuries is made. Both party and editorial policies of the edition were generally tolerant, the discussions with the opponents were conducted in the parliamentary form. At the same time, while the general compliance of the tolerant policy was initiated in 1897, it is possible to observe some of its changes and fluctuations – both on the exacerbation side (the beginning of the XXth century) and on the side of reciprocal reconciliation (before the First World War).*

Opponents were given the opportunity to express their views on the pages of the publication. The values which were declared as the Christian and the conservative were held up steadily due to the reason that Christian socialists were an opportunistic party. At the same time, such a political force had significant opportunities under the framework of the Austro-Hungarian constitutional monarchy at the beginning of the XXth century. Unfortunately, not all of these opportunities were completely used both by the party's leadership and the «Ruslan's» editorial staff.

Novelty. *A significant empirical material (facts and quotations taken from the «Ruslan» magazine, discovered and worked out by the author) was put into the scientific circulation. The concept of the editorial policy evolution during the considered period was formulated.*

Practical significance. *The results of the research can be used in the scientific researches (both of the Ukrainian press and of the Ukrainian history) of the relevant period. It can be also used for the teaching courses of the Ukrainian journalism history.*

Key words: *Western Ukraine at the end of the XIXth – the beginning of the XXth centuries, social-Christian movement, periodicals, «Ruslan».*